

Nota rondetafel: beroepsgeheim en ambtsgeheim in onderwijs"

oktober 2007

Korte situering van de opdracht

Onderwijs en Welzijn zijn steeds vaker op zoek naar vormen van structurele samenwerking in de begeleiding van leerlingen. Denken we ondermeer aan initiatieven zoals Integrale jeugdhulp, opvoedingsondersteuning, ...

Structurele samenwerking vereist een aantal afspraken, ondermeer over ieders rol en positie (zowel binnen onderwijs als in de samenwerking met externe diensten).

Een cruciale vraag die in het kader van individuele leerlingbegeleiding voorligt is: hoe kunnen we school, CLB en de externe hulpverlening goed op elkaar afstemmen?

Een belangrijk aspect in deze samenwerking is de informatie-uitwisseling, en de daarmee verbonden thematiek van beroepsgeheim. Op 7 december 2005 was er een eerste rondetafel over dit onderwerp met experts uit de academische wereld, de onderwijs- en CLB-koepels en de administratie. Hieruit bleek vooral dat er nog heel wat onduidelijkheid bestaat over de rol en positie van de schoolinterne leerlingbegeleiders en de eventuele nood aan een statuut voor deze personeelsleden en de vraag of deze mensen al dan niet ook beroepsgeheim moeten hebben. Daarom werkte de rondetafel op verschillende nieuwe overlegmomenten aan een conceptnota over dit onderwerp. Tijdens deze overlegmomenten stuitte we op een aantal knelpunten waarvoor we het advies van professor Put van de KULeuven gevraagd hebben. Dit leverde een omstandig advies op, dat als bijlage bij deze nota gaat. Op 17/09/2007 werd dit advies, in aanwezigheid van de auteurs, besproken met alle leden van de rondetafel en op basis van deze bespreking kwamen we tot de eindversie van de conceptnota.

Voorliggende conceptnota wordt dus gedragen door alle leden van de rondetafel. (met vertegenwoordigers van het departement Onderwijs en Vorming, VVKSO, VVKBaO, VCLB, PBD KO, pedagogische begeleidingsdienst GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, Provinciaal Onderwijs Vlaanderen, OVSG en het Centrum Nascholing GO).

In deze nota schetsen we kort een aantal algemene inzichten in verband met het concept beroepsgeheim. We baseerden ons daarbij vooral op het boek *'Beroepsgeheim en hulpverlening'* van Isabelle Van der Straete en Johan Put. Daarna overlopen we de consequenties van de verschillende opties om mensen met een specifieke opdracht in het kader van individuele leerlingbegeleiding binnen de school al dan niet beroepsgeheim te geven. Tenslotte bekijken we wat dit kan inhouden voor de huidige vormen van leerlingbegeleiding.

Deze nota richt zich niet naar leerkrachten of leerlingen, maar schetst een aantal algemene theoretische en beleidslijnen.

Algemene inzichten in verband met het concept beroepsgeheim

Juridische afbakening

Er is binnen de gezondheidssector zowel als binnen de welzijnssector een groeiende belangstelling waar te nemen voor *de problematiek van het beroepsgeheim* en *de omgang met vertrouwelijke informatie*.

Binnen de gezondheidszorg zijn op juridisch vlak de voorbije decennia vele ideeën en theorieën ontwikkeld in verband met het beroepsgeheim van hulpverleners, terwijl dit in de welzijnssector een nagenoeg braakliggend terrein is.

De gezondheidssector en de welzijnssector zijn vaak wel goed met elkaar te vergelijken (de aard en de finaliteit van het optreden van artsen en andere zorgverleners is vergelijkbaar met dat van hulpverleners uit de welzijnssector). Bij beide is er vooral een bekommernis voor de privacy van de cliënt/patiënt.

De wettelijke grondslag van het beroepsgeheim ligt in art. 458Sw. De wettekst is vaag en er is heel weinig rechtspraak met betrekking tot het beroepsgeheim beschikbaar: de enkele vonnissen hebben bijna steeds betrekking op het beroepsgeheim van medici.

De vage wettekst en de schaarse en soms inconsistente interpretaties uit de rechtspraak zijn dan ook onvoldoende om tot een werkbare invulling van beroepsgeheim te komen.

Maatschappelijke evoluties binnen de welzijnszorg

1. **De diversiteit en de heterogeniteit tussen mensen neemt alsmaar toe**, wat ook maakt dat hun vragen, noden en behoeften zeer sterk verschillen. Hulpverlening die daar wil op inspelen moet in permanente staat van verandering zijn:

- nieuwe organisatievormen en structuren
- nieuwe ideeën en methodieken
- samenwerkingsverbanden en netwerken
- van aanbodgestuurd naar vraaggestuurd
- cliëntenparticipatie en –overleg

Mede daardoor is de tweerelatie (alleen optredende hulpverlener tegenover individuele cliënt) vandaag geëvolueerd naar een multilaterale verhouding (cliënt en/of cliëntensysteem en het hulpverleningsteam en /of netwerk van hulpverleners).

- De cliënt wordt in zijn sociale context gezien.
- Er is een alsmaar stijgende complexiteit van de welzijnsproblematiek. Dat vereist de inschakeling van meer en meer professionele en/of niet-professionele hulpverleners.
- Er is binnen welzijn en gezondheid samenwerking en overleg nodig tussen professionelen en semi-professionelen uit hetzelfde en andere vakgebieden.
- In heel wat voorzieningen gebeurt de hulpverlening in teamverband (vb. CLB's)

- Er wordt meer en meer samengewerkt in netwerken (bvb de integrale jeugdhulp) . ‘*De vraag is niet langer óf we in netwerken gaan samenwerken maar hóe...*’

2. Er is een hertekening aan de gang van de verhouding tussen de cliënt en de hulpverlener.

De paternalistische benadering maakt plaats voor een *ontvoogdende houding*. De hulpverlener gaat minder uit van de beperkingen en de afhankelijkheid van de cliënt, maar eerder van zijn mogelijkheden en wensen.

De relatie tussen hulpverlener en cliënt gaat in de richting van *een onderhandelingsrelatie, waarin ze elkaars partner zijn*.

Naast de sociaal-pedagogische emancipatie doet zich ook een juridische emancipatie voor (vb. Wet Patiëntenrechten, Decreet Rechtspositie Minderjarige).

3. Bovendien heeft de moderne informatietechnologie gezorgd voor een almaar toenemend informatieverkeer.

De verzameling, de opslag, het beheer en de uitwisseling van informatie zijn ook in de gezondheids- en welzijnszorg onontbeerlijk geworden. De door het beroepsgeheim gedekte gegevens worden opgenomen in een materiële drager, aangepast aan de eisen van het communicatieverkeer: het dossier. In die zin gewagen sommige rechtsgeleerden dat het beroepsgeheim in bewaring wordt gegeven.

- Op vele hulpverleners rust een daadwerkelijke dossierplicht.
- Er wordt volop gewerkt aan de invoering van *elektronische dossiers*
- Op gesubsidieerde voorzieningen rust een *registratieplicht*. (Geanonimiseerde gegevens worden aan de overheid bezorgd die ze aanwendt voor statistische doeleinden.)

Beroepsgeheim vs. privacy

De begrippen beroepsgeheim en de juridische omkadering ervan enerzijds en de privacybescherming anderzijds kunnen niet los van elkaar worden gezien maar het gaat toch om wezenlijk verschillende juridische mechanismen.

De Wet Verwerking Persoonsgegevens en het beroepsgeheim hebben allebei een privacybeschermend karakter maar verschillen op een aantal punten fundamenteel van elkaar: het beroepsgeheim is een strafwetsartikel dat de vertrouwelijkheid waarborgt van de relatie tussen hulpverlener en cliënt terwijl de Wet Verwerking Persoonsgegevens de negatieve gevolgen van het (geautomatiseerd) verwerken van persoonsgegevens moet opvangen. De Wet Verwerking Persoonsgegevens heeft een zeer groot toepassingsgebied dat de gezondheids- en welzijnssector ruim overschrijdt en is om die reden van een niet te onderschatten belang.

Belang van het beroepsgeheim

In wezen dient het beroepsgeheim twee belangen: een maatschappelijk en een individueel belang.

1. De hulpvrager wordt genoodzaakt de hulpverlener in vertrouwen te nemen. Het belang dat hier op het spel staat is de privacy van de cliënt. Doordat de hulpverlener kennis heeft over het privé-leven van de cliënt, ontstaat een asymmetrische relatie. het

beroepsgeheim is een middel om de hulpvrager te behoeden voor machtsmisbruik door de hulpverlener. De garantie van geheimhouding is onontbeerlijk voor het slagen van de hulpverlening. (= individueel belang)

2. De waarborg dat een hulpverlener gebonden is door het beroepsgeheim maakt dat we ons gemakkelijker tot een hulpverlener wenden en draagt dus bij tot de toegankelijkheid van de gezondheids- en welzijnzorg. (= maatschappelijk belang)

Conclusies voor het concept beroepsgeheim binnen onderwijs

Alle personeelsleden op school – en in het bijzonder leerlingenbegeleiders – gaan discreet om met informatie die ze verwerven wanneer leerlingen in vertrouwen zeer persoonlijke problemen aanbrengen. Binnen dit kader is een effectieve begeleidingsstrategie meestal wel mogelijk.

De laatste jaren rijst echter de vraag of jongeren binnen de school niet over hun individuele problemen moeten kunnen praten met iemand die deze informatie ook effectief geheim kan houden. Immers, enkel dan zou de jongere echt volledig ‘in vertrouwen’ over zijn problemen kunnen praten. Dit vertrouwen zou een basisvoorwaarde zijn om te komen tot een goede hulpverleningsrelatie waarin op een emancipatorische manier naar oplossingen kan worden gezocht.

Een eerste vraag die we dan moeten beantwoorden is:

Hebben jongeren **binnen de school** recht op een deskundige waarbij ze terecht kunnen om over hun individuele problemen te praten en waarbij deze deskundige dit volledig kan geheimhouden?

Indien het antwoord hierop **ja** is, wil dit zeggen dat deze vertrouwensfiguur moet gebonden zijn aan het **beroepsgeheim**.

Indien het antwoord hierop **neen** is, dan wil dit zeggen dat personen waar leerlingen binnen de school terecht kunnen met problemen, steeds heel duidelijk moeten stellen dat de leerling wel met zijn verhaal bij hen terecht kan, maar dat zij omtrent hetgeen hen wordt verteld **geen geheimhouding kunnen waarborgen**. Hun opdracht zal er vooral in bestaan om bepaalde signalen op te vangen en indien nodig samen met de jongere op zoek te gaan naar een persoon of instantie waar de jongere wel dergelijke hulpverlening met geheimhouding kan krijgen. Ze moeten ook duidelijk uitleggen dat ze mogelijk bepaalde informatie zullen moeten delen met directie, collega's of CLB-medewerkers.

Indien we de eerste vraag met ja beantwoorden, dan rest ons een tweede belangrijke vraag:

Indien jongeren binnen de school recht hebben op een deskundige waarbij ze terecht kunnen om vertrouwelijk over hun individuele problemen te praten en waarbij deze deskundige dit volledig kan geheimhouden, moet die vertrouwenspersoon dan een **personeelslid van de school** zijn...

Indien het antwoord hierop **ja** is, dan houdt dit in dat een school **professionele hulpverleners** in dienst neemt, gebonden aan het beroepsgeheim, ook ten aanzien van directies, ouders, Het profiel en vooral de opdracht van deze mensen moet dan ook zeer duidelijk én zuiver zijn: zij staan ter beschikking van de leerlingen bij het zoeken naar individuele oplossingen van problemen. Een zuivere opdracht houdt ondermeer in dat deze persoon binnen zijn takenpakket op school geen andere opdrachten heeft zoals:

- een onderwijsopdracht;
- een opdracht in het bewaken van de normen en grenzen en het nemen van maatregelen (sancties, ...) op dit vlak.

Enkel op deze manier kan een vertrouwenspersoon een duidelijk engagement naar de leerling opnemen. Hij/zij is immers niet verantwoordelijk voor de goede orde van de school, er kan hem/haar geen gebrek aan 'collegialiteit' worden verweten, ...

Indien het antwoord hierop **neen** is, moeten we ervoor zorgen dat leerlingen vertrouwelijk met hun hulpvragen terecht kunnen bij **andere professionals**. Deze professionals moeten dan zeer laagdrempelig werken binnen de school (dit is een gevolg van de 'ja' op onze eerste vraag...) en makkelijk bereikbaar zijn voor de leerlingen. Zij behouden een onafhankelijke positie maar werken wel binnen de schoolcontext.

Wat houdt dit in voor de bestaande vormen van schoolinterne leerlingbegeleiding

1. Vooral in het basisonderwijs moeten we er rekening mee houden dat een vertrouwensrelatie niet iets is dat je kan 'institutionaliseren'. Kinderen willen hun verhaal kwijt aan hun juf of meester of kiezen zelf uit wie ze willen vertrouwen. Dit houdt in dat deze thematiek van 'vertrouwelijkheid' een aandachtspunt moet zijn voor alle leerkrachten, en niet enkel voor leerkrachten met een specifieke opdracht.
2. Mensen die binnen de school (gedeeltelijk) worden vrijgesteld voor de begeleiding van leerlingen (vb. zorgcoördinatoren, interne leerlingenbegeleiders), hebben nood aan een duidelijke omschrijving van hun opdracht, met inbegrip van samenwerkingsafspraken en afspraken rond het deontologisch omgaan met informatie en gegevens. Deze personeelsleden moeten in de individuele omgang met leerlingen steeds heel duidelijk uitleggen dat ze geen beroepsgeheim hebben. Dit betekent niet dat zij geen zinvolle opdracht kunnen vervullen:
 - Zij bieden een luisterend oor, vangen eerste signalen op en gaan met de jongeren op zoek naar iemand die hem/haar in vertrouwen kan begeleiden bij zijn probleem. Hoewel zij met deze jongeren niet zelf een hulpverleningsrelatie kunnen opbouwen, aangezien vertrouwelijkheid daarvoor een belangrijke voorwaarde is, kunnen zij de jongeren wel het signaal geven 'ik laat je niet los'.
 - Zij kunnen op een meer structureel niveau het zorgbeleid van een school vorm geven en ondersteunen (vb. omgaan met signalen, ...) en afspraken uitwerken over de samenwerking tussen interne en externe leerlingbegeleiding (vb. MDO, cel leerlingbegeleiding, overleg met CLB,...).
 - We vermijden in dit geval best wel termen als 'vertrouwensleerkracht' omdat dit suggereert dat je bij deze leerkrachten in volle vertrouwen terecht kan.
3. Een school heeft ook een belangrijke opdracht als plaats voor kennisoverdracht met regels en normen om orde, rust en regelmaat te verzekeren. Binnen het schoolteam zijn mensen nodig die de grenzen bewaken, contracten opstellen, sancties treffen.

Wanneer ook deze opdracht duidelijk en zuiver is, kan de schoolinterne leerlingbegeleider de relatie met de leerlingen in alle omstandigheden positief houden.

4. Bij het uitwisselen van informatie geldt steeds het principe ‘need to know’ en niet ‘nice to know’. Dit geldt ook bij het doorgeven van informatie naar een andere school. Hierbij dienen de ouders en de leerling maximaal te worden betrokken. Transparantie vermindert eventuele weerstand.
Ook wanneer een jongere definitief wordt uitgesloten en verwezen naar een andere school (tucht procedure) geldt het principe dat met de ouders en leerling wordt besproken welke informatie men zal doorgeven aan de nieuwe school.
5. Voor minderjarigen is het recht op geheimhouding ten opzichte van de ouders een complex gegeven. De uitoefening van het ouderlijk gezag en het vermoeden van ouderlijke aansprakelijkheid rechtvaardigen een zekere inmenging in het privéleven van de minderjarige. Anderzijds wijzen steeds meer maatschappelijke evoluties op het ‘uitdunnend’ karakter van het ouderlijk gezag: naargelang de minderjarige ouder en mondiger wordt, boet het ouderlijk gezag aan omvang in... De consequenties hiervan voor de interne leerlingbegeleiding moeten verder worden onderzocht. (bron: beroepsgeheim en hulpverlening p. 100-101).
6. Een ‘echte’ vertrouwenspersoon voor de leerlingen kan niet zonder beroepsgeheim. Dit houdt ook in dat hij zijn informatie kan beschermen ten opzichte van directie en leerkrachten. Een CLB-medewerker die laagdrempelig werkt, voldoende bereikbaar is voor leerlingen, zijn onafhankelijkheid bewaart én tegelijk zoveel mogelijk aansluiting zoekt bij de schoolcontext, moet deze rol perfect kunnen opnemen.

Beknopte conclusie

Binnen de bestaande vormen van leerlingbegeleiding is er eerder nood aan **duidelijkheid**, dan wel aan een **juridisch statuut**. Er moet aandacht zijn voor deontologische afspraken, afspraken over gegevensverzameling en –uitwisseling en afspraken over samenwerking tussen school, CLB en andere partners ...

We komen tot een tweeledige conclusie¹:

- In de huidige situatie beschikken personen tewerkgesteld binnen onderwijs niet over een beroepsgeheim, wel over een ambtsgeheim. Ook zonder beroepsgeheim kunnen deze personen een belangrijke opdracht vervullen. Personen die binnen onderwijs een functie als vertrouwensleerkracht, leerlingbegeleider, groene leerkracht,... uitoefenen moeten duidelijk communiceren naar leerlingen en ouders binnen welke grenzen die begeleiding kan uitgevoerd worden. Op basis van deze nota moet hierover dus ook duidelijk gecommuniceerd worden naar de scholen.
- Momenteel bevindt men zich in ‘juridische drijfzand’ als men zich profileert als ‘vertrouwensleerkracht’. Wij zien twee mogelijkheden om dit op te lossen:
 - o Er wordt een duidelijk profiel ontwikkeld voor deze functie.
 - o We gebruiken de term ‘vertrouwensleerkracht niet meer

¹ Put, J. en Ankaert, E., Advies Beroepsgeheim en ambtsgeheim in het onderwijs en de CLB’s, met specifieke aandacht voor de vertrouwensleerkracht en de bijstandspersoon, Instituut voor Sociaal Recht K.U.Leuven, 2007, 16.

Op basis van het advies en de vaststellingen lijkt het aangewezen de term "vertrouwensleerkracht" niet meer te gebruiken en kan een duidelijker profiel voor de interne leerlingenbegeleiding op vlak van hoe omgaan met informatie en communicatie, scholen versterken in hun interne leerlingenbegeleiding.